

amit nem érinthet a pluralizmus. Hiszed Krisztust — és a lelkiismereted, a csoporthoz-tartozásod, állapotod, korod, természeted fogja meghatározni: milyen formában fejezed ki ezt a hitet. A jövő egyháza a *communio*, a közösség egyháza lesz — kifelé nyitott, Krisztusról tanúskodó, előjogokat nem revendikáló, felnőtt, öntudatos keresztények gyülekezete.

#### Bibliográfia:

- Laloux, Joseph: *Seelsorge und Soziologie*. Luzern 1969.  
Goddijn, Hans u. Walter: *Sichtbare Kirche, Ökumene u. Pastoral*. Wien 1967.  
Houtart, François-Remy, Jean: *Milieu urbain et communauté chrétienne*. Mame, 1968.  
Houtart-Remy: *Sacerdoce, autorité et innovation dans l'Eglise*. Mame, 1970.  
Carrier, Hervé-Pin, Emile: *Essais de sociologie religieuse*. Spes, Paris 1967.  
Matthes, Joachim: *Religion und Gesellschaft*. Rowohlt, Hamburg, 1967.  
McCormack, Arthur: *Population: Justice dans le monde*, Louvain, 1971, Tome XII, No. 3. pp. 291-311.

Teilhard de Chardin

### 1. LEVÉL LEGFŐBB ELŐJÁRÓJÁHOZ, P. JANSSENS-HEZ

(Cape Town, 1951. október 12.)

Főtisztelendő Atyám! P(ax) C(hristi).

Most, amikor éppen el akarom hagyni Afrikát (két hónapos munka: ásatások, és nyugalom után), úgy érzem, kedvező alkalom kínálkozik arra, hogy röviden tájékoztassam: mit gondolok és hol is állok. Természetesen nem felejtém azt, hogy Főtisztelendőséged a „Generális”, de ugyanakkor (éppúgy, mint három évvel ezelőtt rövid római beszélgetésünk során) azzal az őszinte nyíltsággal szólok, amely a Társaság egyik legértékesebb kincse.

1. Mindenekelőtt azt gondolom, hogy Főtisztelendőségednek el kell fogadnia engem úgy, ahogy vagyok, — vagyis: azzal a velem született adománnyal (vagy gyengeséggel), amelynek következménye alapmagatartásom: már gyermekkorom óta lelki életemet egy bizonyos „érzés” vette egészen hatalmába, a világ szerves valóságának mély átérése. Ez a sejtés kezdetben eléggé határozatlan volt lelkemben és szívemben, de évek múltán fokozatosan biztos és világos jelentést kapott: a világegyetem egyetlen végpontba összefutó fejlődés és ennek az összpontosulásnak (convergence) a csúcsa **Óvele** esik egybe, „in quo omnia constant”, Akiben minden fennáll, Akinek szerezetere a Társaság tanított meg engem.

Annak a tudata, hogy a világ fejlődés és hogy **Jézus Krisztus** foglalja össze a mindenséget, rendkívüli, kimeríthetetlen fényforrás és belső erőforrás lett számomra; olyan légkör, amelyen kívül már fizikailag lehetetlen lélegeznem, imádnom és hinni. És amit magatartásomban nyakaságnak és hajlíthatatlanságnak vettek harminc év óta, az nem más, mint

egyszerűen annak a ténynek a következménye, hogy képtelen vagyok elfojtani kitörő csodálkozásomat.

Íme, így jellemezhetem azt a lelki vonásomat, amelyből minden forrászik és amelyet nem tudok megváltoztatni, mint ahogy képtelen vagyok megváltoztatni éveim számát és szemem színét.

2. Miután azonban ezeket így leszögeztem — hogy biztosítsam Főtisztelendőségedet belső állásfoglalásomról —, hangsúlyoznom kell, hogy imént leírt belső magatartásom (akár általánosítható az én esetem, akár nem) közvetlen eredménye az, hogy egyre jobban ragaszkodom ahhoz a belső meggyőződéshez, amely a Kereszténység velejét alkotja.

Az ember egyedülálló értéke a fejlődő Élet csúcán; a katolicizmus tengely-helyzete az összpontosuló emberi tevékenységek sugárkévéljében; és végül: az a lényeges beteljesítő szerep, amelyet a feltámadt Krisztus gyakorol a Teremtés központjában és csúcán: e három elem olyan mély gyökeret eresztett (és egyre mélyebbre hatol) bennem és annyira összefonódik szellemi és vallási vízióm egész rendszerében, hogy már csak úgy tudnám kitépni, hogy mindent tönkretennék.

Igazában véve (éspedig éppen gondolkodásom struktúrája révén) ma már elválaszthatatlanul összeforrtam a hierarchikus Egyházzal és Krisztus Evangéliumával, sokkal inkább, mint valaha is életemben. Krisztus sohasem jelent meg szememben valósabban, személyesebben és hatalmasabban.

Hogyan hihetném tehát azt, hogy helytelen irányban haladok?

3. Mindazonáltal teljesen elismerem: Rómának megvan az oka arra, hogy a Kereszténységről alkotott víziómat jelenlegi formájában koraérettnek, vagy hiányosnak ítélje, és hogy — következképp — eszméim terjesztése jelenleg hátrányokkal járna.

A külső hűség és tanulékonyság e fontos pontjával kapcsolatban szeretném leszögezni (valójában ez ennek a levélnek a célja): minden látszat ellenére, feltett szándékom az, hogy „az engedelmesség fia” akarok maradni.

Természetesen (belső katasztrófa és legkedvesebb hivatásomhoz való hűtlenség nélkül) nem állhatok meg önmagam keresésében. De (már hónapok óta) nem foglalkozom eszméim terjesztésével (csupán személyes elmélyítésükkel). Ezt a magatartásomat nagyban megkönnyíti az, hogy ismét közvetlen tudományos kutatómunkát végezhetek.

Remélem azt is, hogy Európától való távollétem miatt egyszerűen lelohad az a körülöttem keletkezett lelkesedés, amely az utóbbi időben nyugtalaníthatta Főtisztelendőségedet. Úgy látszik, a Gondviselés is kezemre játszik. Megmagyarázom: a New York-i Wenner-Gren (ex Viking) Alapítvány, amely ideküldött (közvetlenül a háború után ez az Alapítvány segítette elindulásában P. Schmidt „Anthropos“-át is), arra kér, hogy lehetőleg minél tovább maradjak Amerikában: így befejezhetem és kiszélesíthetem afrikai kutatásai-

mat. — Mindezzel időt nyerek, és pályafutásomat . . . meg életemet is, kifejezetten tudományos periódussal zárhatom le.

Ezekkel a sorokkal — ismétlem — csak az volt a szándékom, hogy feltárjam lelkiismeretemet; levelemre egyáltalán nem várok választ. Főtisztelendő Atya lássa meg levelemben annak biztosítékát, hogy alapjában véve számíthat rám az Isten országáért végzett munkában: mert a Tudományon keresztül egyedül ezt keresem és ez érdekel: Isten országa.

A legmélyebb tisztelettel in Xto filius (Krisztusban fia)

P. Teilhard de Chardin

(A levelet idézi: Pierre Leroy SJ: Pierre Teilhard de Chardin tel que je l'ai connu, Plon, Paris, 1958, 55-60; magyarra fordította: Szabó Ferenc)

## 2. KUTATÁS, MUNKA ÉS IMÁDÁS

(Teilhard utolsó írása. New York, 1955 március.)

„Szép nyugodtan végezze csak tudományos munkáját, de ne avatkozzék filozófiába, sem teológiába . . .” — egész életemen át ezt a tanácsot (és figyelmeztetést) ismételték előljáróim.

Azt hiszem, hogy még ma is ezt az utasítást adják annak a nagyszámú és kitűnő fiatal gárdának, amelyet — igen helyesen — most vetnek be a kutatás területére.

Én viszont tisztelettel szeretném megjegyezni mindenkinek, akit illet, hogy éppen ennek a magatartásnak az útja pszichológiailag járhatatlan. Egyébként egyenesen ellenkezik is Isten nagyobb dicsőségével. Ezt azzal a biztos meggyőződéssel jelentem ki, amire feljogosít a probléma forrongó központi területén eltöltött ötven évem.

### 1. Tudományos szellem és hit az Előttünk-Lévőben

Hogy érthető legyen gondolatmenetem, utalnom kell arra, hogy az emberi tevékenység minden területen szerves és szükségképpen viszonyban áll valami vonzással: függ attól az elég erős hatástól, amelyet tevékenységének végpontja gyakorol rá. Hogy a hegymászó elérjen a csúcra, kell, hogy fűtse az a szenvedélyes vágy, hogy el akarja érni (s annál hevesebbnek kell lennie vágyának, minél meredekebb a csúcs felé vivő út). Ez a törvény egyetemesen érvényes. Tehát alkalmazhatónak kell lennie a tudomány esetében is: ama híres tudomány területén, amellyel mindenki dicsekszik, s amelynek hódításait mindenki felhasználja, de sohasem kérdezi meg, vajon miféle mély lelki forrásból táplálkozik ez az annyira ellenállhatatlan emberi lendület.

Földünkön a tudományos kutatás egy évszázad óta mennyiségileg is (a kutatásban résztvevő emberek számával) és minőségileg is (az elért ered-

mények fontossága révén) egyike — ha nem éppen a legfőbbje — lett a reflexív földi tevékenység legjelentősebb formáinak.

Dehát akkor léteznie kell valamiféle igen-igen hatalmas hajtóerőnek, hogy szerte a világon fönntartsa és gyorsítsa ezt az óriási mozgást. Mi ez a motor, amely erre képes? . . .

Próbáljunk válaszolni erre a kérdésre.

A kezdet kezdetén (meghosszabbítva azt, amit már a magasabbrendű állatoknál is megfigyelhetünk) az Embert az teszi „tudatossá”, hogy szemelláthatóan vonzza a kíváncsiság spekulatív vágya; ehhez járul az is, hogy gazdasági téren serkenti a könnyebb élet igénye. Fölfedezni és föltalálni — egyszerre gyönyörűségére, meg szükségleteinek kielégítésére is, hogy körülötte jobb legyen az élet. Az érdekesítő szórakozásnak és a jólétnek ezt a kettős igényét jogosan tekinthetjük a Kutatás kezdeti ösztökélőjének.

Dehát akkor miért ne látnánk meg azt is, hogy a mai kutatóban már új lélektani ösztökélő is kezd mutatkozni, s ez már sokkal hatalmasabb, összefügg ismereteink legfrissebb eredményeivel: már nemcsak a jól-lét vágya, hanem az a szent és szenvedélyes remény, hogy több-lét-re jutunk.

A legutóbbi időkig az Ember szinte ráhagyatkozott arra a gondolatra, hogy a leghelyesebb, amit csak tehet a világon: éljen tovább úgy, amint van, a lehető legjobb körülmények között.

De lámcsak feltűnt két új értelmi tényező:

a) először azt fedezte föl, hogy az Élet valamiféle evolúciónak eredménye és kifejezője;

b) s ugyanakkor azt is meglátta, hogy ha tudományosan kezébe veszi ennek az evolúciónak rugóit, akkor ő, az Ember, magasfokú fejlődést (ultraevolúciót) érhet el.

Mondom: e két tényező együttes hatására valami új perspektíva, új vágy szállta meg szívünket: ne csak megmaradjunk vagy jól éljünk, de magasabbrendű életet valósítsunk meg, feszegessük valami felső Tudat és Cselekvés honának ajtaját.

Szíve mélyén máris minden kutató meg van győződve (ha méltó a kutató nevére), hogy csak akkor dolgozik (nem is dolgozhat másként), ha az az eszme járja át, hogy egyre tovább — s az utolsó pontig — kifejleszti maga körül a Világot.

Más szóval kifejezve: ma már minden kutató — éppen hivatásának követelménye folytán, és legalábbis virtuálisan — olyan valaki lett, aki „hisz az Előtte-Lévőben”, az „emberen-túlinak” szenteli magát.

Meggyőződésem, hogy ez a jelenlegi helyzet. S ennek a következő gyakorlati következményei vannak:

## 2. A Vallás és a Tudomány konfliktusa, és a megoldás

Az egyházi hatóságok szemében az teszi veszélyessé a Tudományt, hogy bizony megszorítja az „ellenvetéseket”, és kifejleszti a kétely hajlandóságát azok szellemében, akik tudománnyal foglalkoznak.

Eddig kifejtett gondolataim alapján azt mondom, hogy a probléma egészen másképp és sokkal mélyebbre vágón vetődik föl.

Bizony mielőtt az Előljárók laboratóriumba (vagy gyárba, — ami lényegében ugyanazt jelenti) küldenének egy fiataalt, kétszer is meg kellene gondolniok, — de nem attól féltükben, hogy „kritikus szellem” fog kifejlődni benne, hanem mert biztosak lehetnek, hogy olyan új hit tűzének vetik alá (hit az Emberben), amelyhez valószínűleg még nem szokott hozzá.

Urere aut uri: égetni, avagy elégni.

Minél ájtatosabb az a fiatalember, annál inkább biztosak lehetünk, hogy — neveltetésének megfelelően — vallási szempontból úgy tekinti a Tudomány útjait és hódításait, mint egyszerű ráadást vagy járulékot Isten Országában.

S másrészt: minél inkább „telivér” tudományos szempontból, annál inkább van rá eshetőség, hogy azonnal meghódítja az az új perspektíva, amely abszolút értéket ad legmélyebb vágyai természetes tárgyának.

Manapság az a helyzet, hogy a keresztény egyáltalán nem szentelheti magát őszintén a kutatásnak (s ezért nem is versenyezhet nem-keresztény kollégáival), ha nem élteti az az alapvető látás, amely lélekkel járja át ezt a kutatómunkát; vagyis ha előbb nem tisztázza magában azt az ellentmondást, amely — tíz közül kilenc esetben — ott van még lelke mélyén a hagyományos evangéliumi „főnti” értékek és az új emberi „előre” értékei között.

Ebből az következik, hogy ha valaki azt mondja egy szerzetesnek, hogy végezzen tudományos munkát, s közben nem engedi meg neki, hogy ugyanakkor újra átgondolja egész vallási látásmódját, mondom — és írásom elején is hangsúlyoztam: ez annyit jelent, hogy lehetetlen parancsot ad neki, s eleve arra ítéli, hogy csak közepes eredményeket fog elérni, belső élete pedig meg lesz osztva.

Ez annál „abszurdabb” helyzet, mert a zsákutcából nem azzal lehet kijutni (ezt kiáltoztam egész életemen át), hogy gyöngítjük magunkban a keresztény (és szentignáci) szellemet, hanem csakis azzal, hogy legmagasabb fokára emeljük.

Most itt nincs hely arra, hogy újra kifejtsem kedves tételmet, amely szerint a Tudomány által feltárt összpontosuló Világegyetemben (és csakis ilyen világmindenségben) Krisztus végre megtalálja teremtő tevékenységének teljességét, mert végre megjelenik a Kozmogenezisnek természetes és legfőbb központja, ahol Ő elfoglalja helyét.

De amit most mindennél jobban kell hangsúlyoznom, az a következő: mivel a feltámadt Krisztus került a kozmikus Evolúció pólusára, ezért a keresztény tudós — a nem-keresztény tudóshoz viszonyítva — nemcsak „hasonló lelkületű”, de kutatómunkája lendületében „sokkal izzóbban lelkesedő”. Mert az ő szemében már nemcsak valami homályos kollektívum formájában, de a legfelső fokon vonzó és határozott Valakinek vonásaival rajzolódik ki a jövőben ígérkező emberen-túli.

S ettől kezdve a „Föld munkásává” lett kereszténynek szellemében és szívében nem félelmetes összeütközés dűl, hanem csodálatos összhang út tanyát a Föntinek imádása és az Elöttünk-Lévőbe vetett hit között.

Ekkor aztán még a Világ iránt érzett odaadás területén is joggal és büszkén mondhatja humanista vagy marxista barátjának: „Plus et ego”: te embernek mondd magad; én méginkább az vagyok, mert még t e l j e s e b b e n vagyok ember! . . .

### **3. Gondolnunk kell egy gyakorlati megoldásra: sajátos vallási nevelést kell adnunk azoknak, akik laboratóriumban, vagy gyárban fognak dolgozni**

Hogyan békíthetjük össze a Föntinek Istenét és az Elöttünk-Lévőnek Istenét (felismerve, hogy igazában egy és ugyanazt jelentik)?

Ötven év óta kutatómunkát végző papok és munkáspapok \*) csak úgy a véletlenre hagyva kerültek „partizánharcba”. Mint én, úgy ők is érezték, s többé-kevésbé hozzám hasonlóan próbálták megoldani a problémát: „mind-egyikünk a maga módján”.

Nincs-e már itt az idő, hogy ennek a tapasztalatnak eredményeit leszűrjük, szabályokba foglaljuk és rendszeresen adjuk tovább az új rekrutátnak? — Vagyis mielőtt a fiatalokat a laboratóriumba (vagy a gyárba) dobnánk, nem kellene-e ezentúl nemcsak képességeik és szellemi hajlamuk szerint kiválogatni őket, hanem méginkább:

1) megvizsgálni,

2) ki is nevelni őket lelki beállítottságuknak megfelelően, hogy észrevegyék és keressék „a Krisztusit” az „emberen-túliban” és az „emberen-túlin” keresztül?

Nyilvánvaló, hogy sürgetően kötelez ez a megoldás.

S így jutunk egész természetesen arra a gondolatra, hogy vegyük tervbe — ilyen vagy olyan formában — „specializált szemináriumok” megalkotását, ahol a jól megválogatott idősebbek (akár rövid bemelegítő időszakokban, akár hosszabb kurzusokon) a holnap fiatal kutatóit és munkásait olyan teo-

\*) A munkáspapban a jobb-lét „szociális” követelése elrejti a több-lét vágyát, új-humanista hitét. De — meggyőződésem — a több-létnek ez a hite mindig megvan benne, főrészt s legélénkebb részét alkotja a „munkás-szellemnek” (vö. Paul Vaillant Couturier, Dr. Rivet, stb. ismételt tanúságtételét).

lógiaiba vezetnék be, amely a mostaninál alaposabban figyel arra, hogy kifejtse az Isten Országát és az emberi erőfeszítést genetikusan összefogó kapcsolatokat.

Tehát alapvető szellemi kiképzés. De persze lelki nevelés is: ez Szent Ignác lelkigyakorlatainak végzésében valósulna meg, amelyeket (mint a Dogmát is) újra át kell gondolni, hogy jobban megkapják értéküket az emberi tevékenységnek és alkotásnak egyszerre krisztusi és krisztusivá alakító erői.

A Fundamentum, a Krisztus Orzága, a Két Zászló elmélkedések régi formájukban nem számolnak azzal, hogy az Előttünk-Lévő ezentúl már méltán mennyire vonz minket, — hiszen az említett lényeges elmélkedések olyan korban születtek, amikor az embert már kész létezőnek tekintették, akit egy statikus világmindenségbe állítottak; nem ismerik el teljesen azt igazán megszentelő és egyesülést teremtő értéket, amelyet az emberivé-válás haladása tartalmaz; s ezért sem a modern kutatónak, sem a modern munkásnak nem adják meg azt, amit mindegyikük főleg a hitétől vár: hogy elmondhassák (amit egy JOC-tag mondott): a Teljes Krisztust érintik meg és közvetlenül be is teljesítik a munkával.

Mert nemcsak a dogmatikus krisztológiát, hanem a keresztény tökéletesség fogalmát is újra át kell gondolnunk és újra el kell (értelmezésében) mélyítenünk, mihelyt áttesszük a laboratóriumok és gyárak új Világegyetemébe, ahol a „teremtmény” már nemcsak „felhasználandó eszköz”, de olyan „elem-társ”, akit a fejlődő Emberiségnek kell magába szerveznie, s ahol a régi Föld-Ég ellentét eltűnik (vagy helyes formát kap) ebben az új megfogalmazásban: „A Föld beteljesítésével kell eljutnunk az Égbe”.

Tehát másfajta teológiát és a tökéletesség másfajta megközelítését kell megfogalmaznunk a tanulmányi és lelkigyakorlatos házakban, hogy eleget tegyünk a körülöttünk „dolgozók” új igényeinek és vágyainak.

S mivel a mai kutatók és munkások csak élcsapatai a fejlődő Társadalomnak, ezért talán méginkább szükséges az, hogy a keresztény gondolatvilág és a keresztény ima fokozatosan fedezzen fel valamiféle új és magasrendű imádási formát, amely a holnap akármelyik hívője számára jó.

Fordította Rezek Román

Helmut Leonhard

## HOGYAN LETTEM ATOMFIZIKUSBÓL PÁP?

Hat év fizikai tanulmány a bécsi műszaki főiskolán. Egyéves asszisztencia egy New York-i műszaki egyetemen. Egyéves elektromérnöki tevékenység a Philips-cégnél. Kétévi munka Seibersdorf-ban: az atomreaktor neutron- és sugármérése. És aztán Helmut Leonhard okl. mérnök otthagytta jófizetett állását, a felkínált